

**NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA,  
UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, održanoj 31.10.2024. godine odobrena je komisija za ocenu doktorske disertacije LUKE BOROVIĆA pod nazivom „ULOGA TOKSIČNOG RODITELJSTVA I RANIH MALADAPTIVNIH SHEMA U FORMIRANJU DOŽIVLJAJA NEZADOVOLJSTVA TIJELOM MLADIH“. Komisija je ocenila doktorsku disertaciju i podnosi sledeći:

**IZVEŠTAJ O DOKTORSKOJ DISERTACIJI**

**Osnovne informacije o kandidatu i disertaciji**

Luka Borović rođen je 1994. godine u Pljevljima, Crna Gora. Nakon završene Gimnazije u Pljevljima, školske 2011/2012. godine, upisuje osnovni studij psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Diplomirao je 2017. godine, sa prosečnom ocenom 9.73, odbranivši završni rad pod naslovom „Relacije statusa identiteta, intimnosti i načina integracije pojedinačnih aspekata identiteta“ pod mentorstvom prof. dr Spasenije Čeranić. Master studij psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu završava 2020. godine, sa prosečnom ocenom 10.00, odbranivši master rad pod naslovom „Slika tijela kao faktor nastanka straha od intimnosti i socijalne hipersenzitivnosti“, pod mentorstvom prof. dr Bojane Marinković. Za vreme trajanja osnovnog i master studija bio je stipendista Ministarstva prosvjete Crne Gore. Takođe je dobitnik studentske nagrade Opštine Pljevlja za ostvarene rezultate za vreme studiranja.

Doktorske studije upisuje 2021. godine na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Položio je sve ispite sa prosečnom ocenom 9.90, kao i sve pripremne nastavne predmete za prijavu i izradu doktorske disertacije. Na sednici Univerzitetskog Veća naučnih oblasti društveno-humanističkih nauka održanoj 31.10.2023. odobren je i predlog teme doktorske disertacije pod nazivom „Uloga toksičnog roditeljstva i ranih maladaptivnih shema u formiranju doživljaja nezadovoljstva tijelom mladih“. U okviru pripreme za rad na doktorskoj disertaciji skupa sa mentorkom prof. dr Tamarom Džamonja Ignjatović konstruisao je i sproveo validaciju *Skale percipiranog narcisoidnog roditeljstva* (<https://doi.org/10.19090/pp.v17i3.2516>).

U periodu 2018.-2019. godine bio je zaposlen u Centru za mentalno zdravlje Pale, u ulozi psihologa pripravnika. Nakon završenog pripravničkog staža, 27.5.2019. godine je uspešno položio stručni ispit u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, čime stiče zvanje diplomiranog psihologa-zdravstvenog saradnika. Marta 2019. godine zaposlen je u zvanju asistenta na Katedri za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, da bi u aprilu 2021. godine bio izabran u zvanje višeg asistenta, oblast Klinička psihologija. U periodu od 2019. do 2021. godine obavljao je funkciju sekretara Katedre za psihologiju. Izvodio je nastavu na sledećim predmetima osnovnog studija: *Osnovi psihoterapije i savjetovanja, Opšta psihopatologija, Psihologija mentalnog zdravlja, Psihopatologija djece i mladih, Osnovi kliničke psihologije 1, Osnovi kliničke psihologije 2.*

Edukant je transakcione analize, sa završenim kursovima TA-101 (osnovni kurs transakcione analize) i TA-201 (napredni trening), čime stiče zvanje praktičara transakcione analize. Trenutno se bavi psihološkim savetovanjem pod supervizijom. Takođe je učestvovao u edukaciji „Kako voditi psihoterapijski proces: prikaz rada na slučaju“ u organizaciji „Career4Me“, te je prošao kurs za primenu i interpretaciju PAI testa u organizaciji „Sinapsa edicije“. Član je Društva psihologa Republike Srpske, članice Saveza društava psihologa BiH. Autor je četrnaest bibliografskih jedinica, koje uključuju tri rada objavljena u časopisima međunarodnog značaja i dva rada objavljena u zbornicima skupova od međunarodnog značaja. Bio je angažovan kao recenzent časopisa *Godišnjak za psihologiju (M53)* Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu.

Doktorska teza Luke Borovića ima ukupno 225 strana; listu referenci čine 242 unosa; tekst uključuje 38 tabela i dve ilustracije i grafikona.

### **Problem i ciljevi istraživanja**

Nezadovoljstvo telom, kao negativan emocionalni odnos prema sopstvenom telu zasnovan na disfunkcionalnim kognitivnim uverenjima i praćen različitim maladaptivnim oblicima ponašanja, široko je zastupljen fenomen među mladima (Grogan, 2017), koji po svom intenzitetu može varirati od blagog nezadovoljstva telesnim izgledom do otvorene mržnje i odbacivanja telesne komponente selfa (Parker, 2003). Disfunkcionalni odnosi u porodici, a naročito u odnosu deteta prema roditeljima, kao i teškoće u zadovoljenju ključnih emocionalnih potreba deteta, se smatraju značajnim faktorom rizika koji može doprineti javljanju kasnijeg nezadovoljstva telom, kako u psihoanalitičkim teorijama objektnih odnosa (Lemma, 2009), tako i u različitim kognitivno-bihevioralnim modelima (Cash, 2008; Simpson, 2012). Dete koje

odраста u disfunkcionalnom odnosu sa roditeljem ne može da internalizuje različite kapacitete i pozitivne emocije usmerene prema sopstvenom biću (Krueger, 2002a), te može da razvije različita maladaptivna kognitivna uverenja kao pokušaj adaptacije na porodične okolnosti i način posrednog zadovoljenja potreba odnosno ostvarenja pozicije uslovne vrednosti (Fennell, 1999; Young et al, 2003).

Iako je više istraživanja tretiralo disfunkcionalni odnos sa roditeljima u detinjstvu kao korelat ili prediktor nezadovoljstva telom, autor u okviru doktorske disertacije nastoji da empirijski testira model nastanka nezadovoljstva telom koji se zasniva na ranim maladaptivnim shemama kao posredujućim varijablama između percipiranog kvaliteta ranih odnosa sa roditeljima i emocionalnih teškoća povezanih sa telom u mlađem odraslom dobu. Rane maladaptivne sheme su konceptualizovane kao spona između razvojnog iskustva i aktuelnih teškoća osobe, budući da nastaju na osnovu frustracije detetovih emocionalnih potreba u ranom detinjstvu i detetove generalizacije ovih iskustava na nivo širih kognitivnih uverenja (Young et al, 2003). Takođe, autor kroz istraživanje nastoji da istraži razlike u odnosu *različitih* oblika disfunkcionalnog odnosno toksičnog roditeljstva sa ranim maladaptivnim shemama i nezadovoljstvom telom. Na osnovu pregleda stručne literature, izdvojena su dva oblika toksičnog roditeljstva. Prvi je *narcisoidno*, koje se zasniva na visokom stepenu kontrole, nametanja visokih standarda i ciljeva, te uslovnom vrednovanju deteta od strane roditelja koji koristi dete za zadovoljenje sopstvenih potreba uz zanemarivanje autonomije i emocionalnih potreba deteta (Donaldson-Pressman & Pressman, 1997; McBride, 2008). Drugi je *odbacujuće* roditeljstvo, tj. koje podrazumeva otvoreno odbacivanje deteta, bilo u obliku odsustva emocionalne topline i zanemarivanja, bilo kroz hostile oblike roditeljskog ponašanja. Dakle, osnovni problem istraživanja predstavlja ispitivanje povezanosti percipiranog odbacujućeg i narcisoidnog roditeljstva majke i oca sa nezadovoljstvom telom u populaciji mladih, pri čemu rane maladaptivne sheme igraju ulogu posredujućih varijabli, odnosno pretpostavlja se da je efekat roditeljstva na nezadovoljstvo telom *indirektan*, u potpunosti posredovan ranim maladaptivnim shemama.

Iz ovako formulisanog problema istraživanja proizilaze četiri uža cilja istraživanja. Prvi i drugi cilj se odnose na istraživanje povezanosti percipiranog odbacujućeg roditeljstva majke i oca sa nezadovoljstvom telom *kroz* različite rane maladaptivne sheme. Autor u hipotezama pretpostavlja da će ovaj oblik roditeljstva biti povezan sa nezadovoljstvom telom kroz sheme domena *diskonekcija*, koje se odnose na negativno viđenje sebe kao manje vrednog i izolovanog, strah od intimnosti i verovanje u nemogućnost zadovoljenja ključnih emocionalnih

potreba kroz odnose sa drugima. Na osnovu rezultata prethodnih istraživanja, Ronerove (Rohner & Lansford, 2017) teorije interpersonalnog prihvatanja-odbacivanja i Jangove (Young et al, 2003) teorije ranih maladaptivnih shema pretpostavljeno je da rana iskustva odbacivanja od strane roditelja dovode do intenzivnog i bezuslovnog negativnog viđenja sebe, intimnosti i drugih, pa bi se u tom slučaju nezadovoljstvo telom javljalo kao deo šire nemogućnosti prihvatanja sopstvenog selfa i ostvarenja stabilnog nivoa samopoštovanja.

Treći i četvrti cilj istraživanja se odnose na istraživanje povezanosti percipiranog narcisoidnog roditeljstva majke i oca sa nezadovoljstvom telom, takođe kroz različite rane maladaptivne sheme. Autor u hipotezama pretpostavlja da će ovaj oblik roditeljstva biti povezan sa nezadovoljstvom telom kroz sheme domena oštećene autonomije, usmerenosti na druge i preterane kontrole. U analizama posledica izloženosti narcisoidnom roditeljstvu (npr. Miller, 1990; Donaldson-Pressman & Pressman, 1997; McBride, 2008) naglašava se snažna zavisnost samopoštovanja od ispunjena očekivanja značajnih drugih, ali i od ostvarenja različitih internalizovanih, nerealistično visokih standarda koji su osobi prvobitno bili nametnuti od strane roditelja, kao i teškoće u adekvatnom prepoznavanju i regulaciji sopstvenih emocija. U narcisoidnom porodičnom sistemu, dete može zadobiti visoko uslovno odobravanje i pažnju roditelja, ali po cenu ekscesivnog prilagođavanja njihovim emocijama, potrebama i očekivanjima, uz zanemarivanje sopstvenih potreba i autonomije (Donaldson-Pressman & Pressman, 1997). Na osnovu ovih i srodnih analiza, u disertaciji je formulisana pretpostavka da je izloženost percipiranom narcisoidnom roditeljstvu povezana sa nezadovoljstvom telom kroz uverenja koja se zasnivaju na snažnoj zavisnosti od odobravanja drugih, strahu od neuspeha i kompulsivnom odnosu prema postignućima. Dakle, nezadovoljstvo telom bi u okviru ove dinamike moglo predstavljati nemogućnost prihvatanja autentičnih emocija i delova selfa koji nisu bili validirani u detinjstvu (Lemma, 2009; Krueger, 2002a).

### **Kratak opis sadržaja disertacije**

Disertacija se sastoji iz sedam širih celina.

U *Uvodu*, autor kratko objašnjava osnovni problem istraživanja, dovodeći u vezu fenomen nezadovoljstva telom sa negativnim iskustvima u porodici i ranim maladaptivnim shemama, ističući da je fenomen nezadovoljstva telom neophodno proučavati holistički, odnosno u kontekstu odnosa prema selfu, ličnoj vrednosti i mogućnosti integracije različitih emocija i iskustava osobe. Takođe naglašava značaj integracije različitih terapijskih i teorijskih pristupa, u prvom redu teorija objektnih odnosa i shema terapije.

U odeljku *Teorijski dio*, autor nudi opsežan prikaz osnovnih varijabli istraživanja. Fenomen nezadovoljstva telom je prikazan u istorijskoj, razvojnoj, psihoanalitičkoj i kognitivno-bihevioralnoj perspektivi, pri čemu je naročit naglasak stavljen na psihoanalitičke teorije objektnih odnosa, te razmatranja uticajnih autora poput Donalda Vinikota i Hilde Bruh. U sledećem pododeljku autor definiše pojam odbacujućeg roditeljstva kroz Ronerovu teoriju interpersonalnog prihvatanja-odbacivanja. Pojam narcisoidnog roditeljstva je detaljno analiziran, sa osvrtom na povezanost ovog pojma sa pojmom narcisoidne ličnosti, te sa razlikovanjem razvojno zdravih od patoloških varijeteta narcizma u teorijama Kohuta i Kernberga. U prikazu pojmova ranih maladaptivnih shema i shema terapije uopšte naglašene su razlike ove terapijske škole u odnosu na izvorni oblik kognitivne terapije, i preklapanja ovog psihoterapijskog modaliteta sa psihoanalitičkom teorijom, kroz naglašavanje faktora poput rane razvojne istorije i odnosa terapeut-pacijent. Odeljak se završava detaljnim prikazom relevantnih ranijih empirijskih istraživanja koja su se bavila odnosima toksičnog roditeljstva, ranih maladaptivnih shema i nezadovoljstva telom, uz analizu nedostataka u njihovom pristupu i teškoća u integraciji njihovih nalaza.

U odeljku *Metodološki dio*, autor mapira osnovni problem, ciljeve i hipoteze istraživanja, te daje osnovne podatke o primenjenim instrumentima, organizaciji samog istraživanja i strukturi uzorka. Hipoteze su proverljive, te teorijski obrazložene i empirijski utemeljene.

U odeljku *Rezultati* prikazani su ključni nalazi sprovedenih statističkih analiza koje su prethodile testiranju hipoteza, te same provere hipoteza putem analize putanje. Odeljak započinje analizom strukture primenjenih instrumenata putem primene eksplorativne faktorske analize. Detaljno su analizirane i interpretirane razlike u strukturi i broju faktora koji su izdvojeni u uzorku ove studije naspram rezultata dobijenih u prethodnim studijama. Naročito su detaljno analizirane razlike u grupisanju izdvojenih shema domena i pojedinačnih shema naspram ne samo Jangove prvobitne klasifikacije (Young et al, 2002), već i kasnijih revizija iste (Bach et al, 2018). Zatim se analiziraju relacije između odbacujućeg i narcisoidnog roditeljstva, pri čemu autor na osnovu rezultata analiza konstatuje da se narcisoidno roditeljstvo i hostilni oblik odbacujućeg roditeljstva u velikoj meri preklapaju, na osnovu čega je donesena odluka da se u daljoj analizi podataka zadrže narcisoidno i zanemarujuće roditeljstvo. Takođe se analiziraju relacije narcisoidnog i zanemarujućeg roditeljstva majke i oca sa različitim ranim maladaptivnim shemama, pri čemu su izdvojene mnoge potencijalne razlike u psihološkim posledicama ova dva oblika roditeljstva. U poslednjem delu analize podataka pristupa se

testiranju postavljenih hipoteza na osnovu analize putanje. Nakon revizije inicijalno postavljenog modela testiraju se pojedinačni indirektni efekti, pri čemu se potvrđuje osnovna hipoteza o ranim maladaptivnim shemama kao posrednicima u odnosu percipiranog toksičnog roditeljstva i nezadovoljstva telom.

U odeljku *Diskusija* autor pristupa analizi dobijenih rezultata, pri čemu nudi opsežan osvrt ne samo na one rezultate koje potvrđuju početne hipoteze istraživanja, već i na nalaze koji protivureče polaznim hipotezama i rezultatima prethodnih studija. Dobijeni nalazi se tumače u okviru shema terapije, psihoanalitičkih teorija, ali i nekih koncepata transakcione analize. Ističe se značaj dobijenih rezultata u praktičnom radu sa klijentima koji ispoljavaju visok stepen nezadovoljstva telom, odnosno da je navedene teškoće neophodno tumačiti u kontekstu ranog iskustva i frustracije emocionalnih potreba u detinjstvu, ali i šireg odnosa prema ličnoj vrednosti i mogućnosti prihvatanja delova selfa koji nisu bili validirani od strane roditelja za vreme odrastanja. Naglašen je terapijski značaj odnosa terapeut-klijent, u kome može doći do prepoznavanja ovih potreba i emocija, i rekonceptualizacije odnosa prema telu u kontekstu toplog i podržavajućeg odnosa. Autor se takođe osvrće na ograničenja istraživanja i ističe nerazsvetljena pitanja koja mogu biti plodno polazno tlo za buduća istraživanja nezadovoljstva telom.

U odeljku *Zaključak* kratko su rezimirani osnovni rezultati istraživanja u svetlu polaznih hipoteza. Poslednja sekcija rada je odeljak *Literatura*.

### **Naučni doprinos istraživanja**

Ovo istraživanje predstavlja ambiciozan pokušaj proučavanja fenomena nezadovoljstva telom u kontekstu negativnih ranih emocionalnih iskustava u okviru odnosa sa roditeljima, sistema ranih maladaptivnih shema, ali i šire dinamike selfa i osećaja lične vrednosti. Jedan od značajnih doprinosa ove doktorske disertacije je integracija više analiza pojma narcisoidnog roditeljstva, iz ugla porodične, psihoanalitičke terapije, itd., a koji do sada nije bio u adekvatnoj meri prepoznat i prisutan u naučnoj literaturi ovih prostora. U okviru pripreme za istraživanje koje je deo ove doktorske disertacije, konstruisana je i validirana *Skala percipiranog narcisoidnog roditeljstva*, što je značajan korak ka daljim istraživanjima potencijalnih posledica ovog oblika roditeljstva po razvoj i mentalno zdravlje dece i mladih.

Takođe, u predloženoj disertaciji kandidat nastoji da integriše psihoanalitičku perspektivu, sa naročitim naglaskom na teoriji objektnih odnosa, i osnovne postavke Jangove

shema terapije, a na primeru fenomena nezadovoljstva telom. Ako se uzme u obzir da shema terapija naglašava značaj ranog iskustva, frustriranih emocionalnih potreba, kao i odnosa terapeut-klijent i ponovnog proživljavanja ključnih negativnih ranih sećanja sa ciljem njihove korekcije, te se na taj način približava psihoanalitičkom i drugim relacionim terapijskim pristupima, ovaj pokušaj integracije može ponuditi korisne smernice ne samo za praktičan rad sa klijentima, već i za naredna istraživanja koja nastoje da integrišu elemente različitih teorijskih i terapijskih pristupa. Razumevanje povezanosti ranih maladaptivnih shema sa aktuelnim emocionalnim teškoćama i ključnim razvojnim iskustvima osobe daje značajne smernice za korekciju ovih shema u praktičnom radu. Istovremeno, može biti i polazna tačka većeg broja studija koje bi se bavile *razvojnim putanjama* nastanka različitih emocionalnih teškoća i disfunkcionalnih obrazaca ponašanja.

Vredan aspekt istraživanja je sprovedena analiza i interpretacija razlika u obrascima povezanosti različitih oblika disfunkcionalnog roditeljstva (narcisoidnog i odbacujućeg) sa ranim maladaptivnim shemama. Ovo omogućava bolje razumevanje različitih načina adaptacije deteta u okviru disfunkcionalnog odnosa sa roditeljem, a istovremeno daje smernice i za dalja istraživanja. Tačnije, omogućava bolje shvatanje različitih faktora rizika koji mogu dovesti do razlika u emocionalnim teškoćama mladih; tako je npr. narcisoidno roditeljstvo u ovoj studiji snažno povezano sa preterano visokim standardima, simbiotskim odnosima i nedostatkom autonomije, dok zanemarujuće roditeljstvo pokazuje povezanost samo sa negativnim viđenjem selfa i strahom od intimnosti sa drugima.

Na kraju, rezultati istraživanja jasno profilisu nezadovoljstvo telom kao fenomen koji se javlja kao aspekt neadekvatnog odnosa prema selfu u celini, tačnije teškoća u integraciji i prihvatanju delova selfa koji su za vreme odrastanja bili neprepoznati ili obezvređeni od strane roditelja. Nezadovoljstvo telom se javlja kao posledica nemogućnosti samoprihvatanja, odnosno prepoznavanja, afirmacije i pozitivnog vrednovanja ovih aspekata selfa. Ovakvo šire razumevanje nezadovoljstva telom omogućava čvršću integraciju naučnih istraživanja i terapijske prakse, te je u oštroj suprotnosti sa fragmentarnim, preterano uskim proučavanjem ovog fenomena.

U doktorskoj disertaciji Luka Borović je pokazao temeljno poznavanje teme, metodološku i statističku kompetentnost, kao i sposobnost kritičke analize i integracije rezultata istraživanja u svetlu različitih teorijskih perspektiva.

## Zaključak

Na osnovu analize sadržaja predložene doktorske disertacije, Komisija zaključuje da je Luka Borović u svojoj doktorskoj disertaciji pokazao da ume da analizira postojeća teorijska i empirijska znanja o razvoju i faktorima razvoja doživljaja telom mladih, da identifikuje otvorena pitanja, da osmisli istraživački dizajn koji joj je omogućio da doprinese boljem razumevanju i produblivanju postojećih saznanja u ovoj oblasti, da analizira i interpretira dobijene nalaze u svetlu postojećih znanja i otvorenih pitanja i da identifikuje praktičnu relevantnost saznanja do kojih je došao

Imajući u vidu analizu predložene doktorske disertacije iznetu u ovom izveštaju, komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati njenu pozitivnu ocenu i dozvoli kandidatu LUKI BOROVIĆU da javno brani svoju doktorsku disertaciju pod nazivom „ULOGA TOKSIČNOG RODITELJSTVA I RANIH MALADAPTIVNIH SHEMA U FORMIRANJU DOŽIVLJAJA NEZADOVOLJSTVA TIJELOM MLADIH“.

U Beogradu, 13.11.2024

Članovi komisije:

---

Dr Ksenija Krstić, vanredni profesor,

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

---

Dr Irena Stanić, vanredni profesor,

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet

---

Dr Ivana Peruničić Mladenović, docent

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet